

РОЗДІЛ III

Актуальні проблеми цивілістики

УДК 339.924:(4-01):(477)

А. Духневич

Напрями еволюції аграрного права України в контексті СОТ та ЄС

У статті висвітлюються питання напрямів еволюції аграрного права України у контексті вимог СОТ та ЄС. Приєднання України до Світової організації торгівлі фактично стало приєднанням до наявної в цій організації системи прав та обов'язків, значна частина яких стосується питання захисту інтересів національних виробників. Зберігаючи право захищати своїх виробників, країна зобов'язується робити це відповідно до правил і процедур, установлених СОТ та ЄС. Вступ України до СОТ знаменує не лише новий етап економічного розвитку країни. В історії Українського народу як суб'єкта права власності на землю, яка є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, цю подію потрібно розцінювати як один із ключових чинників впливу на суспільну свідомість і формування правосвідомості щодо відомих стереотипів, уявлень, поглядів, ідей, переконань кожного на участь держави в різних міжнародних організаціях із питань економічного, соціального, екологічного та іншого спрямування.

Ключові слова: СОТ, ЄС, торгівля, держави-Члени СОТ, доступ до ринку, безпека сільськогосподарської та харчової продукції.

Постановка наукової проблеми та її значення. Набуття Україною повноправного членства у СОТ і приєднання до Угоди про сільське господарство та інших багатосторонніх угод цієї міжнародної організації сприймається дослідниками як надійний захист інтересів підприємств-експортерів на ринках держав – членів Організації, тому у існуванні такої інституціо-функціональної системи міжнародної торгівлі зацікавлені як уряди розвинутих держав, так і тих, що розвиваються, проводять політику ринкової орієнтації, відкривають власні ринки.

Членство України в СОТ зобов'язує органи державної влади забезпечувати виконання взятих зобов'язань перед іншими учасниками цієї Організації, а також дотримуватися нормативних положень багатосторонніх угод з огляду на об'єктивні й суб'єктивні чинники природного, державно-правового, економічного, соціального, політичного, демографічного, екологічного та іншого характеру, які пов'язані зі вступом нашої держави до СОТ і безпосередньо впливають на реалізацію Угоди про сільське господарство та інших багатосторонніх угод в правовому регулюванні аграрних відносин в Україні в сучасних умовах реформування світового сільського господарства, які погодилися проводити члени СОТ.

Аналіз досліджень наукової проблеми. Науково-теоретичну базу заявленої теми складають праці українських вчених, присвячені дослідженням основних положень сучасних наукових теорій правового регулювання аграрних відносин та органічно поєднаних із ними інших суспільних стосунків у галузі аграрного, земельного, екологічного права, а саме В. І. Андрейцева, О. В. Гафурової, А. П. Гетьмана, В. М. Єрмоленка, І. І. Каракаша, Т. О. Коваленко, М. В. Краснової, П. Ф. Кулинич, В. Л. Мунтяна, В. В. Носіка, О. О. Погрібного, В. Д. Сидор, А. М. Статівки, В. Ю. Уркевича, М. В. Шульги та інших дослідників.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. За наслідками реформування аграрного сектору шляхом реструктуризації недержавних сільськогосподарських підприємств і приватизації майна в АПК не створено відповідної інфраструктури, яка б забезпечувала доступ сільськогосподарської продукції на внутрішній та

зовнішній аграрні ринки відповідно до вимог СОТ, а після підписання Угоди про асоціацію з ЄС – законодавства Європейського Союзу. Очевидно, що з такою структурою сільськогосподарських угідь за формами власності й організаційно-правовими формами ведення сільськогосподарського виробництва за відсутності належної ринкової інфраструктури забезпечення експортно-імпортних операцій відповідно до вимог СОТ і законодавства ЄС національним виробникам сільськогосподарської продукції досить складно виходити на світові аграрні ринки.

19 і 21 квітня 2016 р. у Женеві відбувся перший огляд торговельної політики України. Проведення регулярних оглядів торговельної політики є міжнародним зобов'язанням, передбаченим Марракеською угодою про заснування СОТ. Це один із найважливіших видів діяльності СОТ, мета якого – забезпечення прозорості й передбачуваності торговельних режимів членів цієї міжнародної організації, сприяння більш повному дотриманню правил та принципів СОТ усіма членами [1].

Перший огляд торговельної політики України продемонстрував суттєву зацікавленість країн – членів СОТ до України та засвідчив дотримання нашою державою одного з основних принципів цієї міжнародної організації – прозорості торговельної політики, адже напередодні засідання Україною отримано понад 450 письмових запитань до зазначених звітів від 20 членів СОТ, що свідчить про суттєвий інтерес членів цієї міжнародної організації до України та їхню зацікавленість у поглибленні й розширенні торговельно-економічної співпраці з нашою державою [1].

У межах цього огляду обговорювали, крім інших, і питання стосовно реалізації Угоди про сільське господарство й поєднаних із нею інших багатосторонніх Угод СОТ. Зокрема, країни – члени СОТ зосередилися на обговоренні реформи в сільському господарстві, у тому числі щодо розвитку експорту та залучення інвестицій, прозорості приватизації, створенні системи безпечності і якості продуктів харчування відповідно до міжнародних стандартів та стандартів Європейського Союзу, скасування експортних мит на олійні культури, живу худобу й шкури тварин, податку на додану вартість, державної підтримки сільського господарства, державного регулювання ринку зерна, діяльності Аграрного фонду України, Державного підприємства «Зернова компанія України», положень Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством аграрної політики і продовольства та суб'єктами господарювання – експортерами зерна, лібералізації внутрішнього ринку, земельної реформи, ринку землі [1].

Наведені факти дозволяють дійти загального висновку про те, що у 2008 р. Україна обрала правильний вектор свого економічного й соціального розвитку. І хоча за короткий період, що минув з моменту набуття Україною членства в СОТ, важко давати оцінку ефективності реалізації Угоди про сільське господарство в правовому регулюванні аграрних відносин в Україні, проте на основі аналізу наявних наукових, інформаційних, статистичних та інших джерел можна стверджувати, що з моменту вступу України в СОТ для українського народу розпочинається нова історична епоха економічного, соціального розвитку на методологічних засадах функціонування ринкової економіки, розбудови держави й права, здійснення прав і свобод відповідно до міжнародно-правових принципів, норм, стандартів забезпечення сталого розвитку суспільства.

Відтак суб'єктами права доступу до використання земель сільськогосподарського призначення мають бути фізичні і юридичні особи, які безпосередньо займаються виробництвом і реалізацією сільськогосподарських товарів. Водночас в сучасних умовах проведення земельної реформи і реформи сільського господарства, як умови забезпечення сталого розвитку України до 2020 р. залишаються не вирішеними проблеми доступу до земельних, водних, рибних та лісових ресурсів [2, с. 139], формування ринкових земельних відносин, оптимальної системи суб'єктів права товарного сільськогосподарського землекористування, а також розмірів землеволодіння і землекористування таких суб'єктів залишаються не вирішеними [3, с. 376], що, на наш погляд, може негативно впливати на конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції на ринках членів СОТ.

Водночас вступ України до СОТ зобов'язує органи державної влади вибудовувати аграрну політику, урахувавши принципи та норми цієї міжнародної організації у сфері виробництва, переробки сільськогосподарської продукції й реалізації товарів на аграрних ринках держав – членів СОТ.

Як зазначається в наукових джерелах, зацікавленість України у впливі на зовнішньоекономічну діяльність у межах СОТ можна пояснити такими чинниками: з одного боку, держава намагається допомогти вітчизняним товаровиробникам, обмежуючи або ускладнюючи доступ на свій ринок для зарубіжних товарів і послуг; одержати з міжнародної торгівлі максимальний дохід у свою казну; державні органи діють в інтересах вітчизняних товаровиробників та втручаються в торговельну діяльність від імені держави; країна намагається захистити своїх споживачів від

дорогих або неякісних товарів; із другого боку, інші держави – члени СОТ можуть уживати адекватні заходи щодо протистояння, що негативно впливатиме на економічний і соціальний розвиток унаслідок установа високих мит, запровадження квот та різних зборів, що для України стане вкрай не вигідним і збитковим. Тому, вирішуючи питання про різні форми міжнародної співпраці (у межах СОТ, Європейського Союзу), потрібно проаналізувати й зважити всі можливі позитивні та негативні наслідки цього [4, с. 34].

Стосовно галузевих аграрно-правових або ж спеціальних принципів, то вони поки що чітко не закріплені на законодавчому рівні. Тому в науці аграрного права зроблено спроби сформулювати основоположні засади державної аграрної політики на сучасному етапі розвитку економіки й суспільства в умовах глобалізації та інтеграції економічних, суспільних, державно-правових процесів і явищ [5, с. 35], які можуть бути використані при формуванні національної аграрної політики в умовах членства України в СОТ.

У Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. передбачено створення організаційно-економічних умов для ефективного, соціально спрямованого розвитку аграрного сектору економіки, стабільного забезпечення промисловості сільськогосподарською сировиною, а населення – високоякісною й безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю, посилення присутності України на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства.

Для реалізації зазначеної мети потрібно здійснити гармонізацію законодавства України з вимогами й правилами СОТ, Угодою про сільське господарство СОТ (включаючи вимоги до безпечності харчових продуктів, сприяння широкому впровадженню постійно діючих процедур, заснованих на принципах системного аналізу небезпечних факторів та контролю в критичних точках на потужностях харчової й переробної галузей; запобігання застосуванню стимулів, включаючи субсидії, що завдають шкоди біорізноманіттю, та впровадження позитивних стимулів для збереження й сталого використання біорізноманіття; здійснення прикладних наукових і науково-технічних розробок; запровадження системи консультацій бізнесу в режимі реального часу щодо вирішення питань торгівлі на світовому ринку) [6].

Реалізація Угоди про сільське господарство СОТ та інших багатосторонніх угод передбачає забезпечення з боку держави реалізації протилежних за векторами тенденцій, спрямованих, з одного боку, на підтримку національного товаровиробника, захист національних інтересів України, а з другого – на закріплені в Угоді принципи щодо лібералізації торгівлі сільськогосподарськими товарами з додержанням принципів рівності, справедливості, конкурентоспроможності та інших засад у сфері торгівлі товарами на внутрішньому й зовнішньому ринках держав – членів СОТ.

Так, відповідно до Угоди про сільське господарство СОТ основними напрямками гармонізації аграрного законодавства України мають бути положення щодо виробництва та реалізації, переробки сільськогосподарської продукції, доступу до ринку сільськогосподарських товарів, лібералізації імпорту й експорту сільськогосподарських товарів, внутрішньодержавної підтримки сільського господарства, забезпечення санітарного та фітосанітарного контролю за якістю сільськогосподарської продукції й харчових продуктів, створення умов для продовольчої безпеки, запобігання негативному впливу сільськогосподарської діяльності на довкілля.

Вище названі сфери сільського господарства – це чинники, які не можуть не впливати на формування державної аграрної політики у сфері здійснення гарантованих Конституцією України прав на землю та інші природні ресурси й використання природного ресурсного та людського потенціалу в сільському господарстві, торгівлі його продукцією на внутрішньому та зовнішньому ринках держави, гарантування продовольчої безпеки, забезпечення сталого розвитку села, збереження довкілля в умовах участі України у СОТ, в також асоційованого членства в Європейському Союзі.

Резюмуючи, можна стверджувати, що сформульовані у доктринах аграрного, земельного права основи методології правового регулювання аграрних відносин у сфері виробництва і обміну сільськогосподарськими товарами цілком узгоджуються з цілями, сформульованими в Преамбулі Угоди про заснування СОТ, а також в Угоді про сільське господарство та інших багатосторонніх угодах СОТ. Зокрема, відносини членів СОТ у галузі торгівлі і економічного підприємництва мають бути спрямовані на підвищення рівня життя, забезпечення повної зайнятості та постійного зростання реального доходу й ефективного попиту, а також розширення виробництва товарів та послуг і торгівлі ними з урахуванням оптимального використання світових ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку, прагнення захистити й зберегти навколишнє середовище та поліпшити засоби для

досягнення цього в такий спосіб, який є сумісним з їхніми відповідними потребами та інтересами на різних рівнях економічного розвитку.

Прийняті у відповідності з Угодою про сільське господарство СОТ закони та підзаконні акти з питань регулювання торгівлі сільськогосподарськими товарами, а також аграрних відносин підтверджують той факт, що гармонізація аграрного законодавства є одним із ключових напрямів його трансформації відповідно до нових економічних, соціальних, екологічних та інших умов життєдіяльності суспільства.

Водночас сьогодні ще зарано стверджувати, що українське аграрне законодавство повністю приведено у відповідність до вимог і правил СОТ, оскільки процес трансформації аграрного законодавства продовжується у зв'язку із взятими Україною – членом СОТ зобов'язаннями на наступні роки, а також з огляду на підписані Угоду про асоціацію між Україною і ЄС від 16 вересня 2014 р. [7] та Угоду про поглиблену і всеосяжну Зону вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 р., яка вступила в силу з 01 січня 2016 р. [8]. Виконання цих Угод має поєднуватися з імплементацією Угод СОТ, оскільки однією з умов асоціації нашої держави з Європейським Союзом був вступ України до СОТ.

Зважаючи на тенденції в процесі трансформації українського аграрного законодавства в умовах вступу України до СОТ, а також набуття асоційованого членства у ЄС та розширення Зони вільної торгівлі на Україну показують, що сучасну систему й структуру аграрного законодавства не можна вважати сформованою, стабільною та узгодженою між її елементами.

Підписання й ратифікація Верховною Радою України міжнародних і міждержавних Угод, серед яких – Угода про сільське господарство СОТ, котрі за ст. 9 Конституції України визнаються частиною національного законодавства, актуалізують питання щодо юридичної природи цих документів у системі й структурі національного законодавства та в механізмі правового регулювання аграрних відносин.

Тенденції в трансформації національного аграрного законодавства детерміновані вступом України до СОТ й узятими нею зобов'язаннями щодо гармонізації законодавства до норм і вимог організації відповідно до п. 2 ст. II Угоди про заснування СОТ, за якою Угоди та пов'язані з ними правові документи, які охоплено в додатках 1, 2, 3 (далі – багатосторонні торговельні угоди), є невід'ємними частинами цієї Угоди та обов'язковими для всіх членів.

Висновки. Отже, дослідження теоретичних і практичних проблем реалізації Угоди про сільське господарство та інших багатосторонніх угод СОТ потребує пошуку відповіді на низку запитань щодо юридичної природи Угоди про сільське господарство СОТ, Угоди про санітарні та фітосанітарні заходи, інших багатосторонніх угод СОТ, їх місця та функціонального призначення в системі й структурі аграрного законодавства України та особливостей реалізації їх норм у механізмі правового регулювання аграрних відносин в Україні.

Джерела та література

1. Рутицька В. Перший іспит України у СОТ / В. Рутицька // Європейська правда. – 2016. – 28 квітня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : euointegration.com.ua.
2. Носік В. В. Правові засади володіння і користування земельними, рібними і лісовими ресурсами у контексті продовольчої безпеки / В. В. Носік // Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи: зб. матеріалів круглого столу, 30-31 жовтня 2015 р. / за заг. ред. М. В. Шульги. – Х.: Вид-во ТОВ «Оберіг», 2015. – С. 139-141.
3. Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: монографія / П. Ф. Кулинич. – К.: Логос, 2011. – С. 376-393.
4. Державна аграрна політика України: проблеми правового забезпечення: монографія / за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. – К.: Вид. О. М. Ешке, 2014. – С. 34-35.
5. Білінська О. В. Правові засади державної аграрної політики України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Білінська Ольга Володимирівна. – Х., 2013. – С. 35.
6. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1437-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80/conv>.
7. Угода про асоціацію між Україною і ЄС від 16.09.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
8. Угода про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та Європейським Союзом від 27.06. 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

Духневич А. Направления эволюции аграрного права Украины в контексте ВТО и ЕС.

В статье освещаются вопросы направлений эволюции аграрного права Украины в контексте требований ВТО и ЕС. Присоединение Украины к ВТО фактически стало принятием имеющейся в этой организации системы прав и обязанностей, значительная часть которых касается вопроса защиты интересов национальных производителей. Сохраняя право защищать своих производителей, страна обязуется делать это в соответствии с правилами и процедурами, установленными ВТО и ЕС. Вступление Украины в ВТО знаменует не только новый этап экономического развития страны. В истории украинского народа как субъекта права собственности на землю, которая является основным национальным богатством, находящимся под особой охраной государства, это событие следует расценивать как один из ключевых факторов влияния на общественное сознание и формирование правосознания в отношении известных стереотипов, представлений, взглядов, идей, убеждений каждого на участие государства в различных международных организациях по вопросам экономического, социального, экологического и другого направления.

Ключевые слова: ВТО, ЕС, торговля, государства-члены, доступ к рынку, безопасность сельскохозяйственной и пищевой продукции.

Dukhnevych A. Evolution Trends of the Ukrainian Agricultural Law in the Context of the WTO and the EU. The article highlights the issues of the Ukrainian Agricultural Law evolution trends in the context of the WTO and EU requirements. Ukraine's accession to the World Trade Organization has in fact marked its accession to the existing system of rights and obligations in this organization, a large part of which concerns the issue of protecting the interests of the native producers. While retaining the right to protect its producers, the country promises to do it in accordance with the rules and procedures established by the WTO and the EU. Ukraine's accession to the WTO has initiated not only a new stage in the country's economic development. This event is very important for the Ukrainian people who are subjects of land ownership and consider it the main national wealth, which is under the special protection of the state. The author regards the fact of joining WTO as the key factor influencing the formation of new public consciousness and developing citizens' legal awareness of the stereotypes as to the participation of the Ukrainian state in various international organizations on economic, social, environmental and other issues.

Key words: WTO, EU, trade, WTO members, access to the market, safety of agricultural and food products.